

Orta ve Küçük Kentlerde Endüstri Mirasını Koruma: Silivri “Varnalı Yağ Fabrikası”

Dr.Öğretim Üyesi.İclal Kaya Altay MSGSU,

Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul/Türkiye

E-Mail: iclalkaya@yahoo.com

Abstract:

Structures that are subject to conservation and reuse as the industrial heritage in Turkey are mainly those industrial buildings abandoned in the big cities from the 19th century in Ottoman period and which were registered as a cultural historical monuments. Undoubtedly, as the importance of preserving the cultural heritage for urban economic and social development emerges, the number of the historical production structures of the past in urban and rural areas that have not been registered yet will also increase. Though, many artifacts in small and medium-sized cities have been registered as cultural assets to be protected on the basis of the Resolutions of the Regional Protection Council within the scope of Law No. 2863. However, many of the industrial production structures that have been registered or not yet registered have been inactive for various reasons. As these structures are not reused, they are worn out and remain under the spatial changes of the city they are located in.

In this study, it is aimed to cause the acceptance of the Varnalı Oil Factory from the beginning of the 20th Century, which is located in the city center of the Silivri County and which had been registered as a historical monument in the Group II; and to discuss the positive effect of its preservation and transfer the production technologies of the era to the future generations on the spatial, social and economic development of small cities as well as the actors to take part in the protection of such areas and the methods. The objective of the study is to contribute to the recognition of industrial heritage as an important tool in the economic, social and spatial development of these cities.

Keywords: Industrial Heritage, Industrial Heritage Conservation, Reconstruction, TICCIH, Silivri, Spatial Development of Middle and Small Scale Cities

Özet

Türkiye’de endüstri mirası yeniden işlev verilerek korumaya konu olan yapılar daha çok büyük kentler içindeki işlevini kaybetmiş ve tarihi kültürel eser olarak tescillenmiş olan, 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi endüstri yapıları olmuştur. 2863 sayılı yasa kapsamında Koruma Bölge Kurul Kararları ile küçük ve orta ölçekli kentlerde pek çok eser kültür varlığı olarak kayıt altına alınmıştır. Ancak tescil kaydı bulunan veya henüz tescil edilmemiş olan endüstri yapılarının birçoğu

çeşitli nedenlerden dolayı atıl durumdadır. Bu yapılar yeniden işlev verilerek korunamadıkları için yıpranmakta ve mekânsal değişim eğilimleri altında kalmaktadırlar. Küçük ve orta ölçekli kentler özellikle metropoller ile kırsal yerleşimler arasında dengeleyici bir rol üstlenmektedirler. Bu kentlerin geliştirilmesi yönünde yerele ait kültürel ve doğal varlıkların korunması ve geleceğe taşınması ekonomik ve sosyal anlamda değer yaratmaktadır.

Bu çalışmada, Silivri ilçesi kent merkezinde yer alan, II.grup eski eser olarak tescillenmiş,ancak henüz yeniden işlev verilmemiş 20.yy ortalarına tarihlenen Varnalı Yağ Fabrikası dönemin üretim teknolojisi ve toplumsal belleğin önemli bir izi olarak kabul edilmiş ve kentin sürdürülebilir kalkınması açısından önemine işaret edilmek istenmiştir.

Çalışmanın amacı; endüstri mirasının korunması ve yeniden değerlendirilme yönündeki farkında lığın orta ve küçük kentleri içerecek şekilde yaygınlaşmasını ve bu kentlerin ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak geliştirilmelerinde önemli bir araç olarak kabul edilmesine katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler; Endüstri Mirası, Endüstri Mirasının Korunması, Yeniden Yapılanma, TICCIH, Silivri, Orta ve Küçük Ölçekli Kentlerin Gelişimi

1. Giriş

Kültürel miras ve kültürel mirası koruma 20.yüzyılın ilk yarısından itibaren uygarlık tarihine ait anıtların, sivil mimariye ait yapıların korunmasından, günümüzde geçmiş dönmelere ait farklı üretim yapı ve teknolojilerine ait somut kültürel eserler ile dil, gelenek, müzik gibi somut olmayan sosyal-kültürel mirası da kapsayacak şekilde gelişme göstermiştir. Kültür Gündem 21(UCLG ,2018), kültürel mirasın canlı, çeşitli anlamlarının sürekli değişkenlik gösterdiği ifade edilerek kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel diğer boyutları ile etkileşim içinde olduğunu kabul etmektedir. Kültürel ve kentsel mirasın önemli bir bileşeni olarak görülen endüstri mirası; endüstri kültürüne ait tarihsel, teknolojik, sosyal, mimarlık ya da bilimsel değerleri içeren kalıntılardır (TICCIH,2003).1972 doğal ve kültürel mirasın korunması konusundaki uluslararası sözleşmeden günümüze kültürel miras kavramındaki genişleme, koruma politika ve stratejilerinin de değişmesine, gelişmesine yol açmış ve günümüzde sürdürülebilir kalkınma politikalarının bir parçası haline gelmiştir.Endüstri mirasını korumada nesne veya varlığın özüne atfedilen değerler dışında bulunduğu coğrafi ve sosyolojik mekan içindeki anlamını korumak ve geleceğe taşınmak toplumsal bellek ve ekonomik sosyal kalkınma için bir potansiyel oluşturmaktadır.

BM,Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu “Ortak Geleceğimiz” (1987) adlı raporda, kültürel miras doğal miras ile birlikte sürdürülebilir gelişmenin bir unsuru olarak kabul etmiş ancak, ekolojik ve

ekonomik sürdürülebilirlik üzerine daha fazla odaklanılmıştır. Günümüzde somut ve soyut olmayan kültürel mirası kalkınma politikaları ile birlikte sürdürülebilir kalkınma politikaları daha yakından ilişkilendirilmektedir. Dünya nüfusunun artan düzeyde kentleşmesi ve metropoller üzerindeki yığılmanın ekonomik, çevresel kaynaklar, iklim değişikliği ve sosyal –kültürel anlamda oluşturduğu tehditler ile barındırdıkları fırsat ve potansiyeller bu ilgiyi açıklamaktadır.

Günümüzde dünya genelinde toplam nüfusun yarısından fazlası kentlerde yaşamakta iken kentlerde yaşayan nüfusun büyük bir kısmı belirli metropollerde toplanmıştır. Ekonomik sosyal ve kültürel anlamda sahip oldukları kaynaklar ve sundukları hizmetler metropollerin çekiciliğini artırmaktadır. Fakat aynı zamanda metropollerde aşırı nüfus artışı mekansal genişlemeye ve ekonomik-sosyal sorunlar ile doğal ve kültürel mirasın kaybedilmesine neden olmaktadır. Metropollerde ekonomik ve sosyal uyuma yönelik politikalar, alternatif enerji ve altyapı sistemlerinin geliştirmesinin yanı sıra çok merkezli mekansal gelişme aglomerasyonlar üzerindeki baskıyı hafifletmek ve mekansal yayılmanın önlenmesi için bir model oluşturmaktadır(EC,2011). Metropoller ve kırsal çevre üzerindeki baskının azaltılmasında orta ve küçük ölçekli kentlerin sayı ve kapasitelerinin artırılması çok merkezli gelişme modelini ve bölgesel ulusal düzeyde bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim yerlerinin planlanmasını desteklemektedir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri; “ Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir hale getirmek” olarak açıklanmıştır(UNESCO,2015) Bu bağlamda orta ve küçük kentlerde günümüzde işlevini kaybetmiş olan ancak kentin fiziksel ve sosyal dokusu içinde iz bırakmış olan endüstri yapılarının bu kentlerin tarihi ,kültürel mirası içine alınarak, korunması orta ölçekli kentlerin ekonomik ve sosyal kalkınmaları için önemli bir potansiyel oluşturacaktır.

Çalışmada kendi kırsal ve yakın çevresindeki küçük kentler için hizmet ve tarım kenti kimliğini koruyan İstanbul iline bağlı Silivri kenti orta ölçekli bir kent olarak ele alınmıştır. Yeni kalkınma politikaları ekseninde kültürel mirasın korunması ve kentsel gelişme için bir fırsat oluşturduğu kabul edilen kalkınma hedeflerinden yola çıkılarak kentin gündelik yaşam, üretim gelenek ve biçimlerinin geleceğe aktarılması açısından önemli bir izlek oluşturacak olan “Varnalı Yağ Fabrikası” kültürel miras olarak incelenmiştir.

2. Kültürel Miras ve Sürdürülebilir Gelişme Politikaları

Endüstri mirası geçmiş dönemlere ait herhangi bir üretim aracı, üretim yapısı veya üretimin gerçekleştiği bir mekan olabilir. Ama aynı zamanda üretim biçiminin oluşturduğu bir gelenek veya sosyo-ekonomik örüntünü topluluk veya bir yerleşmeye kattığı değerler olarak da görülebilir. Bu

nedence endüstri mirasına ait kalıntılar somut olabileceği gibi somut olmayan kültürel miras biçimleri ile kendini gösterebilmektedir. Endüstri mirası kentsel kültüre önemli katkıları olan, kentin tarihini ifade eden farklı katmanlardan biridir (Reicher,2005). Kültürel miras kentin kültürel kimliğinin tanınmasında etkin olduğu kadar toplumsal refah içinde önemli bir unsurdur (Tweed & Shutherland, 2007).Endüstri mirasının anlam ve değeri, yapı veya sitlerin maddi doku ve bileşenlerinde, makinelerde, endüstri peyzaj olarak adlandırılan konumlarda, insanların anıları, yerel sanat ve gelenekler ile somut olmayan kayıtlarda ifade bulmaktadır (ICOMOS,2011).

Kültürel miras tekil varlık ve ölçekten farklı olarak tarihi kent ve kırsal alanlar ile ilişkilendirilmesi ve bu alanları koruma kararı Washington Tüzüğü(ICOMOS,1987) ile olmuştur.1987 BM sürdürülebilir kalkınma konferansı sonrasında Gündem 21(1992) program öngörülerinin sürdürülebilir gelişme politikalarının mekânsallaştırılmasını gündeme getirmiş ancak bu politika ve stratejiler daha çok ekonomik ve ekolojik kaynakların korunması üzerinde odaklanmıştır.

Avrupa Komisyonu(EC) tarafından geliştirilen “Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi’nde, “Doğal ve Kültürel Mirası Koruma ve İyi Yönetişim”, Avrupa Birliği bölgesinde dengeli ve sürdürülebilir mekansal gelişmenin yaratılması amacı ile ortaya konulan üç ana politika seçeneğinden biri olarak açıklanmıştır. Bu başlık altında geliştirilen politika seçeneklerinde;doğal ve kültürel miras Avrupa bölgesel, yerel kimliklerin ve Avrupa peyzajın oluşturan öğeler olarak korunması ve geleceğe taşınması ile yerel ve kırsal ekonomik gelişme için önemli bir değer olarak kabul edilmiştir(ESDP,1999,s.11).

Kültürel mirası kent ve mekansal gelişme stratejileri ile birlikte ele alan Kentli Hakları ve Avrupa Kentsel Şartı’nda(1992) “Tarihi Kentsel Miras” başlığı altında tarihi kentsel doku, eski el sanatları ve yapı teknikleri kentsel miras olarak kabul edilmiştir. Bu başlık için geliştirilen ilkeler;

1. *Kentsel korumada hassas bir yasal çerçevenin gerekliliği,*
 2. *Kentsel mirasın korunması için bilgilendirme politikalarının gerekliliği,*
 3. *Yeterli ve yeni finans mekanizmaları ve ortaklıkların gerekliliği,*
 4. *Eski el sanatları ve yapı tekniklerinin yaşatılması, canlandırılması gereği*
 5. *Tarihi kentsel dokunun; planlamaya temel veri biçiminde katılarak, çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi*
 6. *Ekonomik kalkınmanın kentsel mirasın korunmasıyla canlandırılması*
- (<http://www.mo.org.tr/UIKDocs/kentselsart1.pdf>).

1990'lı yıllardan itibaren geliştirilen politikalarda kültürel miras kent ve mekansal planlama ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Ancak kültürel miras kalkınma politika ve hedefleri içinde daha güçlü bir şekilde BM,2012 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansında (Rio+20) ardından 2015'te açıklanan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) (UNESCO,2015) ile olmuştur. "2030 SKH' nde şehir ve insan yerleşmeleri, 17 temel hedeften biri olarak: " Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir hale getirmek"(SKH.11), şeklinde açıklanmıştır. Bu başlık altında yer alan bazı alt hedefler şöyledir:

SKH.11.3. 2030'a kadar bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim yerlerinin planlanması ve yönetimi için kapasitesinin geliştirilmesi ile kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması,

SKH.11.4 Dünya'nın kültürel ve doğal mirasını korumak ve sahip çıkmak için çalışmaları desteklemek,

SKH.11.a.Ulusal ve bölgesel kalkınma planlama faaliyetlerini kuvvetlendirerek, kent, kent çevresi ve kırsal alanlar arasındaki olumlu ekonomik,sosyal ve çevresel bağlantıların desteklenmesi(<http://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/Sürdürülebilir-Kalkınma-2030>).

2030 sürdürülebilir kalkınmanın başarılması amacı ile oluşturulan diğer hedefler incelendiğinde: "yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılması"(hedef azaltma"(hedef 1 ve10.), kapsayıcı ve sürdürülebilir büyümeyi ve üretken istihdamı teşvik etmek, iklim değişikliği ile mücadele(hedef 8 ve 13)gibi başlıklar altında kentlerin önemli rolleri üstlendiği görülmektedir(UNESCO, SDGs,2015).

2030 SKH açıklanmasından ardından gerçekleştirilen Habitat III(BM, Konut ve Sürdürülebilirlik Konferansı,2016) kapsamında benimsenen "Yeni Kentsel Gündem" (New Urban Agenda), 124 ve 125. maddelerinde sürdürülebilir kentsel gelişme ve kültürel, tarihi mirasın korunması konusu öne çıkan başlıklardan bir olmuştur. YKG,2016 içinde "Kentsel mekânsal gelişmeyi planlama ve yönetme" başlığı altında:

- "somut ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma ve kentsel gelişme politikaları ile mekansal planlamanın önemli bir bileşeni olarak kabul edilmesi,kültürel mirası mekansal yayılma ve imar baskılarından koruma,
- Kültürel mirası, katılım ve sorumluluğu teşvik etmedeki rolü göz önünde bulundurarak sürdürülebilir kentsel gelişme için kullanımının desteklenmesi , somut ve somut olmayan kültürel miras bilgisinin tanıtımı ve yaygınlaştırılması" hedeflerine yer verilmiştir ([https://habitat.csb.gov.tr,new urban agenda](https://habitat.csb.gov.tr,new%20urban%20agenda)).

SKH2030 ve YKG hedefleri, kültürel mirası ekonomik-sosyal kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul ederken onun geliştirilmesi ve korunması konusunda kentsel gelişme ve mekansal planlama kararlarının tehdidi altında olduğunu ve bu tehditler ile baş etmeye yönelik olarak, miras kavramındaki açılımlara ve bütüncül mekansal gelişmenin önemine işaret etmektedir. 1992 Avrupa kentli hakları şartı içinde anılan hedeflerde de kültürel miras somut ve somut olmayan bileşenleri dahil geniş bir anlamda ele alınmış ve kentsel tarihi alanların mekansal planlama içinde kentsel kalkınma stratejileri ile birlikte düşünülerek korunmasına dikkat çekilmiştir.

Kentsel tarihi alanlar ve kültürel varlıklar turizm sektörü yolu ile doğrudan kentlerin ekonomik olarak canlandırılmasında etkili olmaktadır. Turizm sektörü doğrudan ilişki içinde olduğu konaklama, yeme-içme, eğlence gibi hizmetler dışında bu hizmetleri destekleyen tarım gibi temel sektörler ile hizmet sektörlerini de harekete geçirmektedir. Diğer yandan kültürel miras ve kentsel çevrenin korunması kentsel mekan kalitesini artırmakta ve yaşam kalitesini yükseltmekte etkili olmaktadır. Kültürel mirası korumanın, kentsel ekonomi üzerindeki olumlu etkilerinin iyi koordine edilmesi ve yönetimi arazi kullanım planlaması ve koruma yaklaşımları ile doğrudan ilişkilidir. Korumaya değer kabul edilen kentsel tarihi alanlar, somut ve somut olmayan eserler içeren coğrafi-sosyal mekâna ait önceden tanımlanmış koruma ve arazi kullanım kararları kültürel miras ve kentsel gelişmenin yönünün belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Endüstri mirası konusunda alınan erken dönem koruma kararları çoğunlukla büyük ölçekli işlevini kaybetmiş endüstri yapıları, erken dönem demiryolu ağları ve maden işletmeleri gibi kentsel ve kırsal peyzaj üzerinde kapsamlı etkileri olan alanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Endüstri mirasını koruma konusundaki ilk örneklerde üretim yapılarının toplumsal ve kültürel alan üzerindeki etkileri göz ardı edilerek, kentsel ekonomik nedenlere dayalı ve çoğunlukla kent merkezlerinin yeni imajları doğrultusunda işlev verilmesi şeklinde gerçekleşmiştir (Dobby, 1978). Süreç içinde Avrupa ve Türkiye’de kültürel ve sosyal kalkınmaya üzerinde olumlu etkiler yaratan örnekler geliştirilmiş ise de bu örnekler büyük kentler ile sınırlı kalmıştır.

Orta ve küçük ölçekli kentlerde bulunan üretim yapı ve tesislerinin endüstri mirası olarak kabul edilmemeleri ve veya toplumsal farkındalığa konu olmayacak şekilde gözden uzak olmaları bu alanların korunması ve yaşatılmasının önündeki engellerdir. İngiltere’de küçük triko müzesi (Golcar and the framework kintters’shop) olarak değerlendirilmiş başarılı yerel endüstri mirası örnekleri bulunmakla birlikte bazı yerel örneklerin yerel katılım ve örgütlülükten yoksun olduklarında aynı

başarıyı gösterememiştir. Endüstri mirası ve endüstri arkeolojisinin korunmasında gönüllük ve yerel katılım gerçek bir kaynak oluşturmaktadır(Alfrey & Putnam 1992).

3. Orta ve Küçük Ölçekli Kentler ve Kültürel Miras

Orta ve küçük ölçekli kent tanımı yaygın olarak ülkelerin nüfus büyüklüğü ve kentleşme eğilimlerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. 50.000 ila 500.000 arasındaki kentler orta ölçekli kentler olarak kabul edildiği gibi bazı kaynaklarda 200.000 kadar olan kentler küçük kent olarak adlandırılmaktadır. Bazı araştırmacılar orta ölçekli kentleri tanımlamak için nüfus büyüklüğünün yanı sıra kentsel işlevler, kentsel hizmet kapasiteleri, bağlantı ve erişilebilirlik kriterlerini göz önünde bulundurmaktadır. Hinterlandı üzerinde etkin olan orta ölçekli şehirler yerel ile ulusal ölçek arasında bir eksen oluşturabilmektedirler. Küçük ve orta ölçekli kentler yaratıcı ekonomik olanaklar ile yeterli teknik altyapı ve sosyal aktiviteler sahip olmaları halinde yüksek nüfusa sahip metropollerini dengeleyebilirler(Moreno,2018). Ayrıca metropollerden farklı biçim ve derecelerde, ekonomiyi canlandırarak yaratıcı gücü çekmek için özel politika önlemlerinden faydalanabilirler (Huggins,2011).

Küçük ve orta ölçekli kentler için yaratıcı çekicilik üzerine yapılan bir analize göre yönetim, ekonomi ve aktörlerin koordinasyon ile kentlerin bölgesel konumu, erişilebilirlik çekicilik için önemli unsurlardır. Diğer bir çekici unsur ise yerleşmenin içsel kaynaklarının harekete geçirilmesidir. Selada, Vilhena da & Tomaz, (2012) içsel kaynakları üç ana alt başlıkta toplamışlardır:

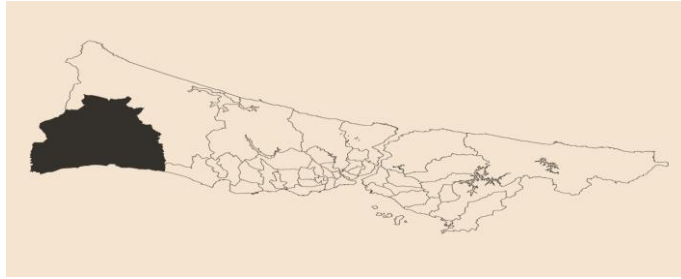
- a) Doğal ve yapılı çevre; doğal çevre, mimari ve arkeolojik mirası ifade eder; Mekanın mimarisini, kent manzarasını, iklim, kamusal alanlar ve diğer maddi ve doğal varlıklar.
- b) Sosyal ve sembolik sermaye; sermaye, toplulukla ve onun sosyal etkileşimleriyle güçlü bir şekilde bağlantılıdır. Hatıralar, yerel kimlikler gibi maddi olmayan mirası kapsar.
- c) Ekonomik faaliyetler ve kültürel tesisler; Ekonomik faaliyetlerin alt boyutu ve kültürel tesisler ile ilişkili iş ortamı, girişimcilik seviyesi, yerel ekonomik faaliyetler ve bilgi, kültürel ve yaratıcı altyapı(müzeler, sanat galeriler, kültürel etkinlikler ,oteller, restoranlar, barlar, vb.(Selada & vd. 2012).

Metropol ile kırsal çevre arasında dengeleyici bir rolü olan orta ölçekli kentlerin ekonomik, sosyal kapasitelerinin artırılması için, onların içsel kaynaklarının harekete geçirilmesi BM,2030 SKH açıklanan bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim yerlerinin planlanması, kent ve kırsal alanlar

arasındaki olumlu ekonomik,sosyal ve çevresel bağlantıların desteklenmesi hedefleri için de fırsat oluşturmaktadır. Bu nedenle orta ve küçük kentlerde yer alan işlevini yitirmiş, ancak kent tarihinde ekonomik ve sosyal olarak etkili olduğu varsayılan endüstri yapıları, üretim araç ve gereçleri dahil yerel kültürel mirasın korunması yönünde koruma ve mekansal plan kararları ile bu kararların kentin ekonomik sosyal kalkınmasının bir aracı olarak ele alınması gerekmektedir.

4. Silivri Kenti -Kültürel Varlıkları ve Varnalı Yağ Fabrikası

Silivri, İstanbul ili içinde ve güney batı yönünde Tekirdağ ili sınırını oluşturmaktadır. Metropol merkezine yaklaşık 70km. mesafede olan ilçenin, güney yönünde Marmara Denizine kuzey ve doğu yönünde ise Çatalca ilçesi bulunmaktadır. Kent yakın dönemlere Kadar tarımsal niteliğini korumuştur. Sahil ve çevresinde 2. Konut kullanımını kentsel alanın sahil boyunca doğu –batı yönünde, TEM otoyolu ise kuzey yönünde genişlemesini getirmiştir.

Şekil 1.İstanbul Metropolu içinde Silivri İlçesi Konumu

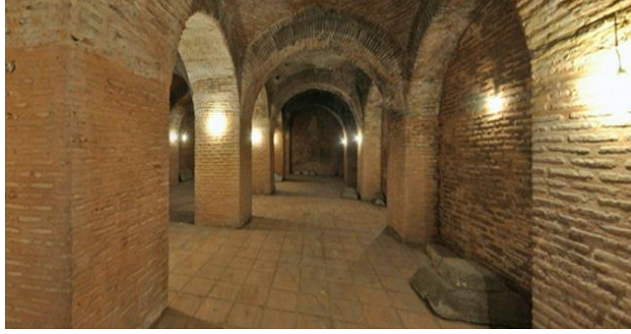
2018 verilerine göre İlçe nüfusu 187.000 üzerinde olan kent günümüzde metropolün karmaşık ekonomik-sosyal örüntüsü dışında, homojen bir sosyal –ekonomik yapı ile düşük yoğunluklu yapılanmış çevresi ile kısmen karakteristik yapısını korumaktadır. Silivri merkez sahil bölgesi nüfusu yaklaşık 120.000 kişidir.

4.1 Silivri Kenti Kültürel Mirası

Kaynaklara göre Silivri kent tarihi, M.Ö. 3000’li yıllara Kadar inmektedir. Şehrin antik devirdeki ismi Selymbria veya Selibria’dır. Günümüzde Selymbria Antik Kenti Nekropolü 3. Derece arkeolojik sit alanı olarak kabul edilmiştir.Kent, M.S. 479 yılında Kral Anastasius tarafından yaptırılan ve merkezden başlayıp kuzeyde Karadeniz’e kadar uzandığı bilinen Anastasius surlar ile bilinmektedir. Ancak surlara ait kalıntılar çok azdır.(Silivri NİP,2012).

Kent, M.S. 4. yüzyılda Bizans’ı batıya bağlayan sahil yolu üzerinde güçlü kalesi ile Selymbria, Byzantion’un bir ileri karakolu olarak büyük bir önem taşımıştır. Bizans dönemine ait Alexios

Apokaukos kilisesi günümüze temel kalıntıları hariç ulaşmamıştır. Kilisenin altında yer alan Alexios Apokaukos Sarnıcı ise döneme ait bölgenin en iyi korunmuş kültürel varlığıdır.

Şekil 2.Alexios Apokaukos Sarnıcı, (Akkaya,2018).

Sarnıç, dikdörtgen bir plâna sahiptir. Tuğladan örülmüş payeleri birbirine bağlayan ve duvarlara birleştiren kemerler ile her bölümü örten kare ve yuvarlak tuğlalarla örülerek meydana getirilen beyzi kubbelerden oluşmaktadır. Sarnıçtan su sızmasını engellemek için duvarlarda Bizans devrinde kullanılan karakteristik bir sıva görülmektedir (Akkaya,2018).

Şehir Osmanlı egemenliğinde olduğu süreç içinde Fatih Mahallesi olarak bilinen Silivri Kale içi ve liman çevresinde gelişimini devam ettirmiştir. Günümüzde Fatih Mahallesi 1. derece kentsel sit alanı olarak kabul edilmiştir. Yapılı çevreye ait konut dokusu çok fazla korunmamış olan alanda Kale kalıntıları ve geleneksel konut yapıları, sokaklar kentsel doku ve morfolojik unsurlar olarak görülebilmektedir. Kentsel sit merkezde limanın hemen kuzeyinde yer alan Piri Mehmet Paşa Külliyesini ve Mimar Sinan köprüsünü de içine almaktadır. 1912 Balkan harbi esnasında 9 ay Bulgar istilası ve kurtuluş savaşında Yunan işgallerine uğrayan kentte, kentsel mirasının önemli bir kısmı günümüze ulaşmamıştır (NİP Raporu,2009).Fatih mahallesinde 1923 mübadele öncesinde üç Rum ve bir Ermeni kilisesi olduğu 1960'lı yıllara kadar ise bir Yahudi havrası bulunmaktaydı (<http://www.silivriliyiz.com>).

Kentte Osmanlı döneminden günümüze ulaşmış kültürel varlıkların başında merkezde aynı adı taşıyan mahalle sınırı içinde yer alan ve 1530 yılında Piri Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış olan Piri Mehmet Paşa Cami ve Külliyesi gelmektedir. Kent merkezinde güçlü bir kentsel kimlik ögesi olan yapı, 2016 yılında restorasyon uygulaması tamamlanmıştır. Zaviyeli (tabhaneli) camiler grubu içinde sayılmaktadır. Ana ibadet mekânı, 10,90 metre çapındaki kubbe ile örtülüdür. Kubbe, yapı beden duvarlarına istiridye yivli, mukarnaslı tromplar ile oturmuştur. Yapının son cemaat yeri üzeri kubbe ile örtülü, beş bölümlüdür. Yapının mimarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılammıştır(Papila,2011,s.10).

Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i azamı olan Piri Mehmet Paşa'nın İstanbul ve Silivri'deki Camii ve Külliyesinin bakımı ile ilgili vakıf, Bulgaristan-Varna şehrindeki Vakıflar arasında sayılmıştır(Gökbilgin'den1986,aktaran.KoyuncuKaya,2015)34

Şekil 3. <https://www.silivriliyiz.com/silivri-tarihi-yerler-tarihi-mekanlar->

Silivri kent tarihine ait önemli bir diğer eser ise kentin Balkanlardan gelen Türk kökenli muhacirlerin ve Rum nüfusun yaşadığı Değirmenköy'de yer alan Germiyan Kilisesidir.³⁵ 2015 yılında tescillenmiş olan kilise Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir belgeye göre (BOA.BEO.823/61653) 1896 yılında, tamamı Rum cemaatine mensup 220 hane ve 1360 nüfusa sahip Germiyan köyünde daha önce var olan başka bir kilisenin yerine yapılmıştır (Küçük,ve Eyüpgiller,2018).

34 Piri Mehmet Paşa Camii Silivri kentin Rumeli ile kurulan ekonomik sosyal ilişkileri göstermesi açısından ilginçtir. 16.yy- 18 yüzyıllarda Osmanlı hâkimiyetinde, Rumeli Eyaletine bağlı olan Varna şehrinde çok sayıda camii ve mektep arasında Piri Mehmet Paşa Camii, mektep ve hamamı bulunmaktadır(Ayverdi,2000Akt.Koyuncu Kaya,M,2015)

35 Kütahya'da yaşayan Germiyanogulları ile Bulgaristan Silistre Sancağında yaşayan ailelerin bir kısmının bölgeye gelmesi neticesinde Germiyan adını alan köyde 1923 mübadelesine kadar Rumların çoğunlukta olduğu köylerdenbirdir(<https://www.silivriliyiz.com/silivri-tarihi-yerler-tarihi-mekanlar->

Şekil 4.Germiyan Kilisesi <https://www.silivriyiz.com/silivri-tarihi-yerler>

Silivri Selimpaşa'da bulunan Aya Yorgi Kilisesi de günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. 1 nolu KVKB Kurulu Arşivi anıt fişine göre, 19. yüzyılın son çeyreği veya 20. yüzyılın ilk çeyreği başlarına tarihlenmektedir(Küçük,ve Eyüpgiller,2018). Silivri ilçe sınırında yer alan kiliselerden biri de Seymen köyünde yer almaktadır.Kilisenin üzerindeki levhada Eksarhia Bulgar Ortodoks Kilisesi olduğu ve 19. yüzyılın ikinci yarısı sonrası köye göçmen olarak gelen Bulgarlar tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir. Merkeze 6 km mesafede yer alan Ali Paşa Mahallesi sınırları içinde 1520 yıllardan sonra yapıldığı varsayılan Ali Paşa Camisinden ise günümüze sadece minarenin kalıntıları ulaşmıştır.

4.2. Silivri Endüstri Mirası ve Varnalı Yağ Fabrikası

Kaynaklarda Silivri'de ipek böcekçiliği yapıldığı söylenmekle birlikte günümüze ulaşmış bu yönde herhangi bir iz bulunmamaktadır. Ancak Silivri Yoğurdu olarak isim yapan yoğurtçuluk ve yoğurthanelerden bir kısmı kentsel tarih ve kültürün önemli bir unsuru olarak günümüze ulaşmıştır.

Yoğurthane binalarının yapıların dikdörtgen planlı kârgir yapılar olduğu görülmektedir. Zeminlerinin toprak, duvarlarının ise sıvasız oluşu, binaların yoğurt imalatına yönelik inşa edilmemiş olduğunu düşündürmekle beraber çeşitli yapısal özellikleri, yoğurthane olarak kullanılmalarnı temellendirmektedir(Sarısakal,2017,s.18) Kent merkezinde yer alan ve tescillenmiş yoğurthane yapılarından bir kısmı tiyatro ve sergi salonu olarak yeniden işlev verilerek korunmuştur.

Şekl 6. Kültür Merkezi ve Sergi Salonu olarak işlev verilen Yoğurthane Sarısakal,(2017,s.18)

- Silivri Varnalı Yağ Fabrikası

Silivri kent merkezi,Piri Mehmet Paşa Mahalle sınırları içinde yer alan 15 ada 60 parsel sayılı taŐınmaz ve üzerindeki yapılar İstanbul 1. nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2863 Sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda 08.07.2011 tarihli kararı II.Grup Tescilli Eski Eser olarak kaydedilmiŐtir. Koruma kurulunun taŐınmaza ait envanterinde:“Günümüzde kullanılmayan yapı strüktürel açıdan sağlam olup,yapısal durumu, yapım tekniği, malzemesi ile özgün durumunun korumaktadır.” Denilmekte ve yapım ağı 20. yüzyıl ortası olarak belirtilmiştir. Yağ fabrikasının bulunduğu alan yapılanmış evre içinde kalmakla birlikte günümüzde de mahalle sınırları içinde verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Silivri verimli tarım arazileri Trakya genelinde olduğu üzere uzun s reler ayçiçeği üretimi içinde yer almıŐlardır. Bu nedenle fabrikanın kuruluş yıllarında hem hammaddeye hem de merkezi fonksiyonlar yakın olacak Şekilde konumlanmıŐ olduğu görülmektedir.

Şekil 7.İŞlev dıŐı kalmıŐ yağ fabrikasını kapsayan 15 ada 60 parsel ve yakın çevresine ait ortofoto

Fabrika binası envanter kaydı ayrıntılı tanımlar kısmında; “Yığılma-moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edilen tek katlı kagir bina enine gelişen bir plan göstermektedir. Taş örgünün aralarında beton derzleme ile onarım yapılmıştır. Kısmen bina köşeleri ve pencere kenarları ile yuvarlak pencereli üçgen alınlık tuğla örgülüdür.Yapının cepheleri beton hatıllar ile üç bölüme ayrılmıştır.Zemin kat kısmen boyalıdır. İç mekan yığılma moloz taş olan yapının orijinal kullanım şekli yağ fabrikasıdır(İst.1 nolu K.T. V.K. Bölge Kurul 08.07.2011 tarihli kararı eki).Aynı karar ile 15 ada 60 sayılı parsel üzerinde yer alan yağ fabrikasına ait silindirik gövdeli fabrika bacası tescil edilmiş olup, envanter kaydında tuğla malzeme ile yapılmış iyi durumdaki bacanın da özgün yapım tekniği ve malzemesinin özgün durumunun koruduğu belirtilmiştir.

Şekil 8.Tuğla örmeli Fabrika Yapıları ve Bacası

Şekil 9. Yağ Fabrika Bina Detayı Yapısı

Kısmen bina köşeleri ve pencere kenarları ile yuvarlak pencereli üçgen alınlık tuğla örgülüdür.Yapının cepheleri beton hatıllar ile üç bölüme ayrılmıştır.Zemin kat kısmen boyalıdır. İç

mekan yığma moloz taş olan yapının orijinal kullanım şekli yağ fabrikasıdır.(İst. 1. İst. 1. nolu K.T. V.Koruma Bölge Kurul 08.07.2011 tarihli kararı eki)

2011 tarihinde II grup eski eser olarak tescillenmiş olan yapı grubu için envanter kaydında; bakımdan sorumlu kuruluş Silivri Belediyesi ve öneri kullanım kültürel işlev olarak belirtilmiştir.Aynı karar ile 15 ada 60 sayılı parsel üzerinde yer alan yağ fabrikasına ait silindirik gövdeli fabrika bacası da tescil edilmiş olup, envanter kaydında tuğla malzeme ile yapılmış iyi durumdaki bacanın da özgün yapım tekniği ve malzemesi özgün durumunu koruduğu belirtilmiştir.

Şekil10.Kagir Yağ Fabrika Yapısı Ve Yuvarlak Pencereli Üçgen Tuğla Örgülü Alınlık

Şekil 11.Yığma-Moloz Taş ve Tuğla Malzeme İle İnşa Edilen Tek Katlı Kagir Yağ Fabrika Yapısı 15 ada 60 parselin kuzey batı komşuluğunda mülkiyeti aynı şirkete ait fiilen işlevine devam eden iki katlı betonarme un fabrika binası, yer almaktadır.

Şekil 12.Eski Yağ Fabrika Yapıları Komşuluğunda Fiilen İşlevini Devam Ettiren Varnalı Un Fabrikası

Şekil 13. 15 ada 60 parsel komşuluğunda bulunan Z+2 kat bahçeli konut yapısı

- Planlama Sürecinde 15 ada 60 parsel /Yağ Fabrikası

15.06.2009 onanlı İstanbul Çevre Düzeni Planı(ÇDP)'nda Silivri kent merkezi İstanbul MİA yükünü dengelemek üzere 1.derece merkez ve metropolün yeni konut alanı ihtiyacını karşılamak üzere Avrupa Yakası'nda Silivri-Büyükçekmece Gölü aksında D-100 (E5) ve TEM Otoyolları arasında kalan bölge gelişme alanı olarak belirlenmiştir.ÇDP'nda gelişme alt bölgesi olarak tanımlanan bu alan için plan projeksiyon nüfusu 1.550.000 kişi olarak belirlenmiştir(İst.ÇDP,2009) Silivri kenti alt ölçekli planlarda birden fazla planlama bölgesine ayrılmıştır. 10.12.2012 t.t'li "Silivri Merkez Sahil Bölgesi (Alibey, Fatih, Piri Mehmet ve Mimar Sinan Mahallesi D-100 Karayolu güneyin ile Semizkuşlar Mahallesi D-100 Karayolu kuzeyini kapsayan) meri planı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı' projeksiyon nüfusu sadece bu alan için yaklaşık 400000 olarak açıklanmıştır. 1. Derece

3194 sayılı İmar Kanununun ve plan yapım yönetmeliklerine göre KVK Bölge Kurulu kararına plan yapım sürecinde uyulması gerekmektedir. Tescil kararında eski eser için belirtilen fonksiyon kararına uyulması ve yine tescillenmiş olan yapı grubu için envanter kaydında belirtilen kültür işlevine aykırı olmayacak şekilde işlev verilmesi desteklenmelidir. Koruma kararının uygulanması konusunda yerel yönetim sorumlu kurum olarak görevlendirilmiştir. Yerel yönetimin kentin kalkınmasında etkin olacak aktörler ile toplumsal katılımı sürece dahil edecek şekilde tescilli yapının kentin endüstri mirası olarak geleceğe taşınmasında birlikte hareket etmelerinin sinerji yaratacağı bilinmektedir. Yapının endüstri mirası olarak kabul edilmesi ve kentin kalkınmasına katkı sağlayacak şekilde bulunduğu kentsel doku ve tarihsel çevre ile korunması halinde sürdürülebilir kalkınma ve yeni kentsel gündem hedeflerini karşılayabilir.

İşlevini kaybetmiş Varnalı Yağ Fabrikası kentin tarihindeki izlerin 20.yüzyıla yansımaları olarak da okunabilir. Silivri kenti, 16 yüzyıldan itibaren Osmanlı dönemlerinde ve cumhuriyet tarihinde 1923 ve 1980'li yıllarda Balkanlardan göç almış olan bir yerleşim yeri olmuştur. Silivri tarihinde bugün Bulgaristana bağlı olan "Varna" kentinin sosyolojik ,kültürel etkileri ayrı bir çalışma konusu olsa da burada çalışma konusu edilen Varnalı Yağ Fabrika yapısının kentin soyut olmayan kültürel mirasına da gönderme yaptığı düşünülmektedir.

5. Sonuç

Türkiye'de Osmanlı Devletine ait az sayıda endüstri yapısı 19.yüzyıl başına dayanmakta ve çoğunluğu İstanbul ili ve yakın çevresinde yer almaktadır. İstanbul merkezli 19.yüzyıla tarihlenen tescilli endüstri yapılarına ait iyi koruma ve yeniden işlev verilen örnekler bulunmaktadır. Anadolu ve Trakya'da çoğu 20 .yüzyıl başına dayanan yağ, iplik ve bez fabrika yapıları ile halı ,kilim dokuma tezgahları, geleneksel un ve su değirmenlerine ait yapı ve kalıntılara rastlanabilmektedir. Ancak bu alanların korunabilmesi için kırsal alanlar, küçük ve orta ölçekli yerleşmeler yönünden kültürel miras envanter çalışmasının hızla tamamlanması ve mekansal ölçeğine uygun kalkınma politikaları ile uyumlu mekansal planlama ve tasarıma ihtiyaç olduğu görülmektedir. Orta ve küçük ölçekli kentlerde endüstri mirasının korunması kültürel mirası, kentsel alanlar ve kırsal peyzajın geliştirilmesine katkı sağlayacak, aynı zamanda bu kentlerin ekonomik, kültürel çekiciliklerinin artırılmasına yolu ile bu kentlerin bölge ve kırsal alan üzerindeki hizmet kapasitesini yükseltecektir.

Silivri kenti İstanbul metropolü kentleşme eğilimleri içinde tarımsal açıdan verimli doğal çevresi ve kültürel mirası yapılaşma baskısı altındadır. Bu baskı kentin doğal ve kültürel peyzaj ve kimliğinin yitirilmesine yol açmaktadır. Oysa kent merkez ve yakın çevresinde geçmiş uygarlıklardan

günümüze ulaşmış olan 19. yüzyıla ait Bizans ve Osmanlı dönemine ait kültürel eserler ile kentin doğal çevresinin desteklediği 20 yy. ait süt ve ayçiçeğine dayalı yoğurtçuluk ve yağ üretim geleneğine ait endüstri mirasının korunması kentin kültürel mirasının güçlendirecektir.

Yapım tekniği ve malzeme yönünden özgün olduğu için tescillenmiş bulunan Silivri Varnalı Yağ Fabrikası, geçmiş üretim süreçlerini, insani beceri ve bilgileri günümüze taşıyan bir katman olarak endüstri mirası içindeki anlamı yitirilmeyecek şekilde, yeniden işlev verilerek korunması kentin ekonomik sosyal potansiyelini canlandıracaktır. Bu anlamda özellikle mekansal planlama ve kültürel mirasın kentsel kalkınma politikaları ile bütünleşik bir ele alışı zorunlu kılmaktadır.

Kaynaklar

- Alfrey .,J & Putnam, T.(1992), *The Industrial Heritage Managing Resources and Uses*, published in by Routledge ,London
- Dobby. A,(1978), *Conservation and Planning*,Londra:Hutchinson of London
- EC, 2011, *Cities of tomorrow - Challenges, visions, ways forward* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union ISBN: 978-92-79-21307-6 doi:10.2776/41803
- EC,1999, *European Spatial Development Perspective;towards Balance and sustainable developmentof the territory of the EU*, Luxembourg Office for Official Publications of EC
- Huggins.,R,2011 *Competitiveness, Creativity, and Place-Based Development*, <https://doi.org/10.1068/a43559>
- Koyuncu Kaya, M., 2015, “Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Varna (1774- 1878)”, *Turkish Studies*, Sayı 2
- Küçük,S.G.Ve Eyüpgiller,K.K(2018),”Çatalca Vilayeti’nde Camiye Çevrilen Kiliselerin Dönüşüm Süreci ve Mimari Analizi”, *Megaron* ,Cilt Vol. 13 - Sayı No. 1
- İstanbul 1/100000 Çevre Düzeni Planı,Plan Raporu,(2009), İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul
- Papila,A. (2011), “Piri Mehmet Paşa Camii'nin Süsleme Programının Klasik Osmanlı Mimarisindeki Yeri”,*Sosyal Bilimler Dergisi*(5)2011,10-24© Beykent Üniversitesi
- Raco, M.& Henderson, S., 2006, *Sustainable Brownfield Regeneration: Redrawing the Boundaries of Expertise*, Paper presented at the SUBR:IM Conference on 29th March 2006.
- Reicher,C.(2005), *Almanya’da Kentsel Planlama:Şehirleri Yeniden Dönüştürmek*, (çeviren Hasan Sinemlloğu,) *Planlama Dergisi*,2005/3

- Sarısakal,B, (2017) ,Silivri Yoğurthaneleri,Toplumsal Tarih Dergisi, sayı 286 Ekim, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Selada, C., Vilhena da C & Tomaz.,E.2012., Creative-Based Strategies In Small And Medium-Sized Cities: Key Dimensions Of Analysis, Quaestiones Geographicae 31(4),2012
- ÜÇOŞ.,Z.(2017), Silivri ilçesinin Fonksiyonları, Marmara Coğrafya Dergisi / Marmara Geographical Review, Sayı 36
- Tweed., C & Shutherland,M, (2007) “Built cultural heritage and sustainable urban development”, Landscape and Urban Planning 83(1):62-69 · November 2007
- Moreno.,C.2018,SmartCityexpohttp://www.smartcityexpo.com/en/agenda-2018/-/agenda-actividades/speakers/Carlos-Moreno-/3
- ICOMOS-TICCIH (2011), Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının Korunması için Dublin İlkeleri”
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0914779001536912340.pdf
- TICCIH(2003),The Nizhny Tagil Chartter heritage for the Industrial July,
<http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>
- EC,(1992),Avrupa Kentli Hakları Sözleşmesi, <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/kentselsart1.pdf>.
- BM,(2015),SürdürülebilirKalkınmaHedefleri2030,<http://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/Sürdürülebilir-Kalkınma-2030>
- BM,(1987) Sürdürülebilir Gelişme
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- BM, (2016), Yeni Kentsel Gündem, <https://habitat.csb.gov.tr/yeni-kentsel-gundem-new-urban-agenda->
<https://www.sanatvebilgi.com/silivrinin-kaybolan-kiliseleri/>
<https://www.silivriyiz.com/silivri-tarihi-yerler-tarihi-mekanlar->